

Brigita Speičytė

VILNIAUS SATYRA
KAIP MIESTIŠKOSIOS
SAVIVOKOS FORMA *

Žvelgiant į Lietuvos kultūrinę topografiją, XIX a. Vilnius – visų pirma legendinis romantikų miestas. Miesto legendai netrukdo nė tas paradoksas, kad Vilniaus romantizmo poetų vaizduotės centras ir absoliuti trauka – ne Vilniuje. Legendą maitina bene vienintelis šios epochos miesto literatūrinis profilis (tačiau koks paveikus!) – Adomo Mickevičiaus „Vėlinių“ trečios dalies Vilnius kaip kosminės-istorinės misterijos scena. Atrodo, kad šis vaizdinys visiškai išblukina tą Vilniaus simbolinį peizažą, su kuriuo poetas dar studijų metais pirmiausia pasirodė šio miesto skaitančiajai publikai. 1817 m. parašytas debiutinis Mickevičiaus eilėraštis „Miesto žiema“ („Zima miejska“) miestą prie Vilijos (Vilnius neįvardijamas, bet numanomas prototipas) atskleidžia kaip netrikdomos šventės, neįpareigotos žaismės, rinktinių „auksinio jaunimo“ malonumų erdvę. Nušlifotos perifrastinės kalbėsenos eilutės, tarsi parašytos klasicizmo poetikos vadovėlių teiginiams iliustruoti, veikia nelyginant rafinuoti saloniniai gestai, sukuriantys estetizuotą atmosferą, kuri turėtų sutaurinti, džiugia švente paversti kasdieniškumo – rytinio jaunų elegančių tualetu – rutiną:

Ten, w ślniący kryształ włożywszy oblicze,
Wschodnim balsamem złoty kędzior pieści,
Drugi stambulskie oddycha gorycze
Lub pije z chińskich ziół ciągnione treści¹.

* Straipsnis parengtas vykdant Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto mokslinį projektą „LITTERA: Lietuvių tautinis identitetas XVI–XX a. kultūrų dialogo kontekstuose“.

¹ Adam Mickiewicz, *Dziela*, [t.] 1: *Wiersze*, Warszawa: Czytelnik, 1955, p. 16.

[Tasai, spindinčiam krištolui patikėjęs skruostus (t. y. žvelgdamas į veidrodį),
Rytų balzamu auksinę garbaną puoselėja,
Kitas Stambulo alsuoja kartybę (t. y. rūko tabaką)
Ar geria kiniškų žolių išgautą turinį (t. y. arbatą). – Vertimas straipsnio autorės].

Eilėraštyje taip mėgaujamosi „madinga“ kalbėsena sukuriamu „madingo“ pasaulio vaizdu, kad to vaizdo prasmė ima palengva dvejetainis, atsiranda įtrūkis tarp autorinės kalbėsenos ir vaizduojamo objekto. Perdėta vaizdų elegancija padvelkia marionečių teatro komizmu. Pabrėžtinai išryškintas stilistinis kodas – ironijos, dviejų teksto vertybinių planų pasirodymo signalas. Juos padeda suvokti ir užtekstinės realijos: Mickevičiui ir jo artimiausiems bičiuliams, kilusiems iš smulkiųjų bajorų, kažin ar buvo prieinama aristokratiško gyvenimo kasdienė *rutina* („Śpię atlasowym pod cieniem firanek“; „Sobol lub rosmak moje barki jeży / i suto zdobiąc nie dopuszcza mrozu“² – „Miegu atlasuose užuolaidų šešėly“; „Sabalas ar kiaunė man ant pečių pasišiaušę / Ir dosniai puošdami šalčio neprileidžia“). Mėgautis madingo jaunimo gyven-sena, esant žemesnės kilmės, neskatino ir artimiausia – Vilniaus universiteto – aplinka. Mickevičiaus amžininkas bei studijų kolega Stanislovas Moravskis taip apibūdino anuometinę akademinę dvasią, diegtą įtakingo mokslininko, buvusio rektoriaus Jono Sniadeckio (Jan Śniadecki):

Vilniui vadovavo Jonas Sniadeckis – didelių nuopelnų ir šlovės vyras, bet pasipūtęs ir tvirtas, sausos širdies ir išdidus pedantas, senosios Vilniaus akademijos principus keičiantis [...] naujais – savo sistemoje mokslo įgijimą jis laikė savotiška kunigo noviciato atmaina. Pagal tą principą tas, kuris anuomet norėjo rimtai studijuoti, neturėjo teisės dalyvauti pasaulietinėse pramogose. Iš čia universiteto dvasioje įsigaliojo nuostata, jog mokslo neįmanoma suderinti su saloniniu blizgesiu, kuris įgyjamas tik per patyrimą. Būtent toks sujungimas buvo laikomas anomalija, kenksmingu jaunimui, nesutaikomu su jo nauda, – kaip ugnis ir vanduo. [...]

² *Ibid.*

Vilniuje [...] visi [t. y. studentai, kilę iš istorinės Lietuvos, – B. S.] (išskyrus tuos, kurie savo tėvų namuose turėjo galimybių išmokti elgtis aukštuomenėje) vos težinojo, kaip įeiti į saloną, kaip grakščiai nusilenkti, pasisveikinti³.

Biografiniai duomenys apie tuometinį Vilniaus studentų draugijų gyvenimą liudija, kad Mickevičius ir jo aplinkos jaunuoliai išties labiau rūpinosi ne „saloniniu blizgesiu“, o veikiau buvo apimti pasaulio pertvarkymo aistros. Tačiau šio eilėraščio kalba įsiveržia į aristokratinį saloną, su neprilygstama žaisme nusavina jo vaizdus, suobjektina juos, paverčia komišku teatru. Kalbos galia įveikia socialinį slenkstį – pirmojo asmens pozicija regisi tarsi besismaganančio rašančiojo kaukė, leidžianti netiesiogiai įsitraukti į linksmą miesto „tuštybės mugę“, ją režisuoti. Šis tekstas nepasiduoda vėliau to paties autoriaus kūrybą taip giliai persmelkusiam romantiniam autobiografiniam kodui, kuris subjekto poziciją formuoja kaip tiesioginį autoriaus asmens išsiskyrimą.

Miesto realijos, žaisminga ironija, laisvas kalbos judėjimas per socialines ribas, baigiamasis apstaus gatvės srauto akcentas („Młodzież [...] / Tysiączną sianą szlifuje ulice“ – „Jaunuomenė [...] / Tūkstančių rogių šlifuoja gatves“⁴) – su kokių literatūriniu kontekstu rezonuoja šis eilėraštinis? Be abejo, visų pirma su 1816–1822 m. Vilniuje ėjusio satyrinio periodinio leidinio *Wiadomości Brukowe – Gatvės žinios* – tekstais. Žvelgiant iš literatūros istorijos perspektyvos, šis Kazimiero Kontrimo inicijuotas leidinys, vėliau apie jį susibūrusios Nenaudėlių draugijos (Towarzystwo Szubrawców) satyrinė proza – originaliausia grožinės XIX a. Lietuvos šviečiamąjo klasicizmo literatūros dalis.

Mokslo tradicija vilnietiškąją *Gatvės žinių* kūrybą vertina visų pirma ideologinio antagonizmo požiūriu: kaip liberalių pažiūrų

³ Stanisław Morawski, *Keleri mano jaunystės metai Vilniuje*: Atsiskyriėlio atsiminimai (1818–1825), iš lenkų k. vertė R. Griškaitė, Vilnius: Mintis, 1994, p. 186, 188.

⁴ Adam Mickiewicz, *Dzieta*, p. 17.

opoziciją „obskurantizmui“⁵. Laikantis tokio vertinimo modelio linkstama absoliutinti vidinę Nenaudėlių draugijos konsolidaciją išpažįstamų vertybių bei idėjų pagrindu⁶. Tuometinės Vilniaus visuomenės tam tikra vertybinė poliarizacija yra istorinis faktas, tačiau šiame straipsnyje išėities tašku pasirenkama nuostata, kad Nenaudėlių draugijos ir *Gatvės žinių* fenomeno⁷ neįmanoma visapusiškai atskleisti ir paaiškinti remiantis vien tik šia aplinkybe. Juo labiau kad pastaruojų metu atkreiptas dėmesys į tai, jog ir viena „ideologinės kovos“ poliarizacijų grupuočių, vadinamieji „liberalai“, nebuvo vertybiškai vienašališkas sambūris, jog Nenaudėlių draugijos istorija pažymėta kintančio „ideologinio kurso“, vidinės trinties tarp skirtingų pačios draugijos narių pozicijų⁸. Taigi adekvatu kelti klausimą, kiek satyrinis *Gatvės žinių* diskursas yra vientisų ir tarsi iš anksto suformuluotų pažiūrų propagavimo, o kiek spontaniško ir ne visada tolydaus *formavimosi* vieta ir būdas? Literatūros istorijos požiūriu taip pat yra svarbu klausiti,

⁵ Liberalizmo–obskurantizmo koncepcija remiasi Regina Mikšytė, vertin-dama *Gatvės žinių* kūrybą (Regina Mikšytė, *Silvestras Valiūnas*, Vilnius: Vaga, 1978, p. 62–66). Ši koncepcija išdėstyta pagrindinio *Gatvės žinių* tyrėjo Zdzisława Skwarczyńskiego studijoje *Kazimierz Kontrym. Towarzystwo Szubrawców* (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1961). Čia daugiausia dėmesio skiriama ideologiniam *Gatvės žinių* satyros turiniui, meninės raiškos klausimai lieka ant-rajame plane. Tas pats modelis pateiktas ir šio mokslininko įvade *Gatvės žinių* satyros rinkinei (Zdzisław Skwarczyński, „Wstęp“, in: „*Wiadomości Brukowe*“: Wybór artykułów, opracował Zdzisław Skwarczyński, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1962).

⁶ Pavyzdžiui, Skwarczyńskis savo studijos apie Nenaudėlių draugiją pabaigoje daro išvadą, kad ši draugija buvo „solidari ir kai kuriais požiūriais labai disciplinuota, gana gausi bei dinamiška ideologinė grupuotė“ (Zdzisław Skwarczyński, *Kazimierz Kontrym. Towarzystwo Szubrawców*, p. 212).

⁷ Šio reiškinio istorinį naujumą ir savaimingumą lenkų kultūros bei raštijos kontekste aptaria Skwarczyńskis (*Ibid.*, p. 211–217).

⁸ Remiuosi Gintaro Beresnevičiaus atvira paskaita-seminaru Vilniaus uni-versitete 2005 10 17: „Identiteto paradoksa: legendos ir mitologija formuojantis lietuvių savimonei“. Mokslininkas aptarė skirtingas Nenaudėlių draugijos ir *Gatvės žinių* vertybines pozicijas, kurias įvardijo kaip lituanistinę, atstovaujamą Kazimiero Kontrimo ir Jokūbo Šimkevičiaus, bei jai oponavusią polonocentristinę, atstovaujamą Mykolo Balinsio (Michał Baliński) ir Andriaus Sniadeckio (Jędrzej Śniadecki). Taip pat išskyrė papildomas idėines draugijos veiklos orientacijas – romantinę ir pozityvistinę.

kaip tam tikra visuomeninė ir kultūrinė pozicija yra susijusi su kalbine jos raiškos bei sklaidos forma.

Be abejo, keliant pastarąjį klausimą ir svarstant *Gatvės žinių* kūrybą, antagonistinį modelį palaiko pati satyros žanro specifika. Ji numato ryškų, kartais – netgi agresyvių⁹ – vertybinių atribojimą tekste nuo tam tikrų reikšmių, nuostatų, elgsenos polinkių. Vertybinė opozicija kuriama satyrai būdinga retorine ironija – tokia ironijos atmaina, kuri užbrėžia autoritetingai aiškia, lengvai atpažįstamą ribą tarp dviejų vertybinių teksto planų¹⁰. Satyra – tipiška intelektu ir moraline indviduo galia pasitikinčio, aktyviai savo pasaulį pertvarkančio Apšvietos žmogaus pozicijos išraiška. Šis „įžūlus amatas taisyti pasaulį“ (anot Ignaco Krasickio: „Świat poprawiać – zuchwałe rzemiosło“) – XIX a. civilizacinės pažangos optimizmo išraiška. Tačiau bet kuris žanras nėra tik apriorinė ideologinė forma, bet ir būdas įprasminti naują patirtį, kuri keičia tą formą iš vidaus. Tad šiame straipsnyje pirmiausia siekiama atskleisti *Gatvės žinių* satyrinės prozos sąsajas su Vilniaus kultūrine aplinka, iš pastarosios kylantį dialogą (patirties supratimo, aiškinimosi, „tikrovės tirštinimo“), ne tik ideologinės kovos („tikrovės retinimo“) poreikį. Todėl satyros žanras čia traktuojamas ne tik kaip kituose kultūros diskursuose (moksliniame, filosofiniame) iškristalizuotų idėjų sandūros, supriešinimo būdas ir vieta (retorine

⁹ Aptardama įvairias žanrines ironijos atmainas Linda Hutcheon pažymi, jog „...satyrai būdingas taip pat raiškus etosas, tačiau kur kas negatyvesnio kodo. Tai veikiau paniekinantis, atlaidaus žvilgsnio etosas, kuris pasireiškia numanomu autoriaus iširdimu, o skaitytojui perteikiamas įžeidžiamai. Vis dėlto satyra nuo gryno įžeidimo skiria intencija taisyti ydas, kurios, kaip galima numanyti, ir sukelia [autoriaus] pyktį. Tokia reformatoriškų ambicijų turinčios pajuokos sąvoka neatsiejama nuo satyros žanro apibrėžimo“. Satyrinė ironija priklauso tai ironijos gamos daliai, kur „gimsta kartus paniekos juokas“. Taigi satyrinė ironija – tai agresyvesnis ironijos variantas, negatyviau išreiškiantis pragmatinę ironijos funkciją – signalizuoti vertybines nuostatas, „beveik visada pejoratyviniu žvilgsniu“ (Linda Hutcheon, „Ironia, satyra, parodia – o ironii w ujęciu pragmatycznym“, in: *Ironia*, pod red. Michała Głowińskiego, (*Tematy Teoretycznoliterackie*: Archiwum przekładów „Pamiętnika Literackiego“, t. 3), Gdańsk: Słowo/Obraz Terytoria, 2002, p. 165–186).

¹⁰ Plg. Michał Głowiński, „Ironia, jako akt komunikacyjny“, in: *Ironia*, 12.

prasme – tuščia forma), bet ir naujų savivokos pavidalų kūrimosi, savito dialogiško atsako į kultūros procesus galimybė. Tai leistų atpažinti ir įvairesnes satyros žanro formas šalia konvencionaliai vyraujančio opozicinio modelio.

Pagal šias nuostatas itin svarbi *Gatvės žinių* kaip reiškinių aplinkybė yra ta, kad jis iš esmės yra unikalios XIX a. pradžios Vilniaus miesto kultūros darinys, sutelkęs kūrybiškiausias liberaliosios inteligentijos jėgas. Ne ypač gausios lietuvių miesto literatūros ir raštijos tradicijos kontekste tai yra itin ryškus faktas. Satyra, kaip kalbos forma, to meto Lietuvos kultūriniam diskurse pasirodo galima ir būtina ne tik todėl, kad toje kultūroje susiformuoja kelios stiprios ideologinės stovyklos, bet ir todėl, kad ši forma ypač tinka tuometinei miestiskajai patirčiai išreikšti. Nenaudėlių satyra šiai patirčiai buvo imli ir dėl prozinio pasakojimo specifikos: vietoj griežtesnių poetinės kalbos konvencijų šio žanro tekstuose kaip pastovieji elementai, siužeto formos, pasakotojo kaukės naudojamos tam tikros patirtinės dominantės, specifiškai susijusios su miestu.

Patys pirmieji dar neperiodinių 1816 m. *Gatvės žinių*¹¹ numerėlių tekstai yra ryškiai susieti su Vilniaus miesto erdve: „Rozmowa na placu pod Ratuszem wielkiego X z małym x“ („Didžiojo X ir mažojo x pokalbis aikštėje prie Rotušės“; 1 nr.), „Przechadzka na Zamkowej górze“ („Pasivaikščiojimas ant Pilies kalno“; 2 nr.). Jokio kito tuometinio žanro, net ir publicistinės prozos, tekstai nebuvo taip panirę į kasdienes Vilniaus miesto realijas, topografiją, gyvenimą kaip tie nedideli satyriniai straipsneliai. Pasivaikščiojimas, atsitiktinis susitikimas gatvėje – šie miestiški neoficialaus susitikimo ir bendravimo, neformalaus apsikeitimo karščiausia informacija įpročiai tampa pagrindinėmis satyros teksto siužetinėmis formomis. Jos itin palankios žanrui būtent dėl miesto gatvės erdvės heterogeniškumo: kaip tik

¹¹ Kadangi *Gatvės žinios* yra nedidelės apimties (dažniausiai keturių mažo formato puslapių) laikraštis, cituojant tekstus bus nurodoma tik laikraščio leidimo metai ir numeris.

čia, socialiai nereglamentuotose vietose, natūraliai susitinka skirtingi žmonės, vertybės, simboliai. Šios atvirosios miesto erdvės yra visais atžvilgiais mišrios. Po poros metų, 1818 m. *Gatvės žinių* 97-ame numeryje pasirodė pirmasis Andriaus Sniadeckio (Jędrzej Śniadecki) tekstas „Próżniacko-filozoficzna podróż po bruku“ („Dykinėtojo filosofo kelionė grindiniu“), išsiplėtojęs į visą satyros ciklą, – gatvės vaizdinys, įrašytas leidinio pavadinime, tampa dosniu siužeto genu. Tuo tarpu *Gatvės žinių* satyrų miesto erdvėje specialiai neišskiriamos kokios nors izoliuotos vietovės, socialiniai, vertybiniai getai (net ir tokie, kaip ne visiems prieinamas teatras). Homogeniškos erdvės atrodo tiesiog svetimos šiam satyros variantui.

Miestiškos patirties ir satyros žanro santykį iškalbingai atskleidžia antrojo numerio tekstas „Pasivaikščiojimas ant Pilies kalno“. Jis pradedamas ne tiesioginiu kokių nors pažiūrų dėstymu, o miesto įspūdžių išsakymu, sukuriančiu patiriamos prieštaringos tikrovės įspūdį:

Mėgstu dažnai vaikštinėti po Pilies kalną, prisimindamas garbingus šio krašto senovės laikus, ir drauge žvelgti į miestą, plytintį jo papėdėje. Pati miesto padėtis teikia minčiai daug peno. Didelio miesto vaizdas – kam gi jis nekelia pačių prieštaringiausių ir kraštutinių įspūdžių? Ten šalia dorybės saugiai gyvuoja nusikaltimas, šalia proto esti kvailybė, o greta turto ir prabangos šmėžuoja skurdas ir vargas... Taip, pavyzdžiui, vienu akies žvilgsniu pastebiu daugybę bažnyčių ir vykdomosios teisės statinių, mokslo įstaigų pastatų ir bonifratrų ligoninę, turtingus rūmus ir krautuves bei Labdarybės [draugijos] namus. Žodžiu, mūsų miestas, kaip bet kuris kitas, gausiai apgyventas žmonių, visiškai patvirtina sąmojingą Krasickio eilėraštį:

W którym jak zwyczajnie w mieście
Za dwóch dobrych *lotrów* dwieście.

[Ten, kaip įprasta mieste,
Dviems teisuoliams – du šimtai nenaudėlių.]

Šis sodraus tikroviškumo ir dabartiškumo akcentas tekste skatina konkretinti išankstinę įžvalgą, jog *Gatvės žinių* satyra yra lygiai *Vilniaus*, lygiai *švietėjiška* satyra. Kitaip tariant, šios satyros savitumas

yra tas, kad ji kyla ne tik iš ideologinio antagonizmo (to negalime neigti¹²), bet ir iš tikrovės tirštumo, heterogeniškumo, vertybinio susimaišymo įspūdžio, kurio neapima aukštųjų tuometinės klasicizmo literatūros žanrų hierarchinis normatyvumas. Ši satyra yra ne tik ideologizuotas žanro variantas, bet, pasinaudojus Michailo Bachtino terminu, taip pat ir karnavalizuotas: teigiantis ne „abstrakčias mintis apie lygybę, laisvę“, o susijęs su „paties gyvenimo formomis“¹³.

Cituotame fragmente „gyvenimo formos“, teikiančios gyviausią impulsą satyrai, yra visų pirma miestiškos. Miesto erdvės heterogeniškumas tekste tampa satyros žanro patirtine metafora: jau pirmasis sakinytis yra tarsi sutrauktas žanro modelis. Neįpareigotas vaikštinėjimas mieste teikia spontaniškų įspūdžių ir priartina prie to, ką Bachtinas vadina karnavalizuotai literatūrai būtina „familiaraus kontakto“ su žmonėmis, su dabartimi „zona“¹⁴. Ji prieinama dėl specifiskai miestiškos „susitikimo ir judėjimo“¹⁵ patirties galimybių. Kita vertus, šiuo atveju vaikštinėjama ant Pilies kalno, kuris yra natūrali Vilniaus apžvalgos aikštelė. Ji teikia neįprastą žvilgsnio perspektyvą¹⁶, kurioje, kaip būdinga satyrai, išsiskiria du vertybiniai tikrovės planai – aukštojo lygmens krašto praeitis (išbaigta, nuo atsitiktinumų išvalyta – nes „garbinga“ – visuma) ir žemojo lygmens netolydi, prieštaringa dabarties miesto tikrovė. Stebinčiojo žvilgsnis šio žanro tekstuose dėsniai

¹² Patartas Kazimiero Kontrimo, pirmuosius du *Gatvės žinių* numerius kaip vienkartinius išleido Ignatas Liachnickis (Ignacy Lachnicki), tuo metu populiarėjusios gyvūnų magnetizmo teorijos propaguotojas, tai teorijai skirto periodinio leidinio *Pamiętnik Magnetyczny (Magnetizmo dienoraštis)* leidėjas. Ši teorija skatino domėjimąsi iracionaliais žmogaus psichikos reiškiniiais, tad buvo itin aštriai puolama švietėjiško racionalizmo propaguotojų. Liachnickis satyrinius leidinukus išspausdino ketindamas užbėgti už akių jo *Magnetizmo dienoraščio* kritikai.

¹³ Michail Bachtin, *Dostojevskio poetikos problemos*, iš rusų kalbos vertė Donata Mitaitė, (*Atviros Lietuvos knyga*), Vilnius: Baltos lankos, 1996, p. 145.

¹⁴ *Ibid.*, p. 145–146.

¹⁵ Plg.: Raymond Williams, *The Country and the City*, London: Chatto and Windus, 1973, p. 6.

¹⁶ Plg.: Michail Bachtin, *op. cit.*, p. 136–137.

sustoja ties antruoju tikrovės planu. Tikrovės prieštaringumą patirti leidžia kaip tik miestas, kurio teikiami įspūdžiai yra įvairūs, iš pirmo žvilgsnio neturintys aiškesnės struktūros, valdomi paties kontrastingumo principo. Esminga tai, kad tie kontrastai nėra sukurti „išgalvoti“ ar abstraktūs, jie yra realūs gyvenamojo pasaulio faktai (Vilniaus universitetas tuo metu iš tiesų stovėjo praktiškai priešais psichiatrinę ligoninę). Iškalbinga fragmento pabaiga: pasakotojas padaro išvadą ne apibendrinamas tikrovės medžiaga, o pasiremdamas išankstine nuomone, jog miestas yra žmonių moralinio sugedimo šaltinis („Dviems teisuoliams – du šimtai nenaudėlių“). Tekste atsiranda įtrūkis, kurį tarsi norima pridengti literatūriniu Krasickio autoritetu: juk patirties medžiaga byloja ne apie miesto gyventojų sugedimą, o apie miesto tikrovės įvairovę, netolydumą, tirštumą. Nuo gyvenamojo pasaulio pasitraukus į literatūrą, į žinomas, neprieštaringas ir kategoriškas tiesas („visi miestai sugedę“) tolesnis tekstas tampa XVIII a. švietėjiškų lenkų satyrų citatomis perkrauta ideologinės agresijos iškrova.

Ši, antrąjį, 1816 m. *Gatvės žinių* numerėlį išleido Ignotas Liachnickis, neturėjęs leidinio ateities perspektyvos; vėliau jis pats atsidūrė „tikrujų“ *Gatvės žinių* opozicijoje. Tačiau svarbu, kad, nepriklausomai nuo autoriaus ideologinių įsitikinimų, analizuotame tekste simboliškai išryškėja du skirtingi satyros keliai, du jos žanriniai variantai. Pirmasis leidėjas akivaizdžiai linko prie ideologizuotos satyros. Kai leidinys nuo trečiojo numerio perėjo į Kazimiero Kontrimo rankas ir tapo periodiniu, jame išsiskyrė ryški karnavalizuotos satyros linija.

Trečiajame, 1816 m. gruodį pasirodžiusiame, laikraščelio numeryje paskelbtas Kontrimo tekstas „Rozmowa w winiarni u pana Gierszona Mowszowicza naprzeciw Ratusza, Nr. 295, w górnym salonie, między godziną 3 a 5 po południu 27 listopada v.s. 1816 r., w poniedziałek, między panami R., S., T.“ („Ponų R., S., T. pokalbis pono Geršono Mauševičiaus vyninėje priešais Rotušę, nr. 295, viršutiniame salone, tarp 3 ir 5 valandos po pietų, 1816 m. lapkričio 27 d. s[enuoju] st[iliumi], pirmadienį“). Tekstas, kaip ir ankstesnieji,

skleidžiamas iš Vilniaus miesto tikrovės, itin pabrėžtinai nusakomos smulkmeniškais nuorodomis. Satyros vaizdinija papildoma dar viena mišriąja, heterogeniška miesto vieta – užėja. Pro ją, kaip ir pro miesto gatvę, galima sakyti, prasišviečia karnavalo aikštės – familiarių kontaktų zonos – modelis¹⁷. Šiame tekste karnavalizacija yra ne tik struktūrinė, ji pasirodo ir figūratyviuoju lygmeniu: užėigos lankytojai aptaria vakarykštį Vilniaus maskaradą. Maskaradas – viena vėlyvųjų liaudiško karnavalo istorinių formų, turėjusių savo konkretų atitikmenį gyvenamojoje Vilniaus miesto tikrovėje. Iš atsiminimų žinoma, kad XIX a. pradžioje Vilnius itin garsėjo maskaradais:

Maskaradai – tai tokios pramogos ir pasilinksminimai, kuriuose, jei tik tam yra atitinkamos sąlygos, pasismaginti gali kiekvieno luomo, kiekvieno amžiaus, bet kokio išsilavinimo žmogus. Pagrindinė sąlyga: miestas neturi būti pernelyg didelis ir bet jau dauguma civilizuotų gyventojų (nors, kaip įprasta, susiskirsčiusių sluoksniais) jeigu ne asmeniškai, tai bent jau iš matymo vieni kitus pažinotų; kad kasdieniniai miesto gandai (didžiuosiuose – išnykstantys kaip lašas jūroje, mažuosiuose – virš paviršiaus iškylantys kaip Luksoro obeliskas) būtų saikingi ir ne vienu ir tuo pačiu metu žinomi visiems gyventojams. [...]

Vilnius jau vien dėl savo dydžio šiuo požiūriu visiškai, absoliučiai atitiko abi minėtas sąlygas. Vyrų šią pramogą itin vertino, nes joje buvo daug laisvės, kuri atpalaiduodavo nuo anuometiniams salonams būdingo etiketo šaltumo, kausčio kiekvieną mūsų žingsnį. Prašom nesijuokti. Vilniaus maskaradai pirmaisiais Aleksandro valdymo metais buvo garsūs visoje Europoje.¹⁸

Taigi karnavalas-maskaradas *Gatvės žinių* pasirodymo metu buvo gyvai patiriama miesto gyvenimo forma, atliekanti savo pagrindinę

¹⁷ Karnavalizuotoje literatūroje Bachtinas išskiria „siužetiškai motyvuotus“ karnavalo aikštės variantus: „gatvės, tavernos, keliai, pirtys, laivų deniai ir panašiai“ (Michail Bachtin, *Dostojevskio poetikos problemos*, p. 152). Karnavalo aikštės kaip nepragmatinio dialogo vietos specifika, būdingą mišriosioms Vilniaus erdvėms, patvirtina ir Moravskis atsiminimuose: „Abejonių nekelia viena – anuomet knygynai, universiteto auditorijos, teatrai, vyninės, cukrainės, biliardinės, nuolatos užė, buvo sausakimšos įvairiausio plauko savaip besilinksminančių žmonių. Tai nebuvo nei *agora*, nei *forum*, bet kas gali nuginčyti, jog ten buvo taip gyva!..“ (Stanisław Morawski, *Keleri mano jaunystės metai Vilniuje*, p. 168).

¹⁸ Stanisław Morawski, *Keleri mano jaunystės metai Vilniuje*, p. 348–349.

paskirtį, kaip matyti iš buvusio dalyvio liudijimo, – suteikianti socialinių konvencijų kaustomam žmonių bendravimui „linksmo sąlygiškumo“¹⁹. Šia semantine galimybe pasinaudota ir Kontrimo satyroje, tad klaustina, kokią įtampą siekiama taip atpalaiduoti?

Teminiu požiūriu „Pokalbis vyninėje“ artimas ankstesnėms Liachnickio satyroms, kadangi reaguojama į kituose laikraščiuose paskelbtas satyrines publikacijas ar kitaip išreikštą kritiką (pavyzdžiui, satyrinį vaidinimą literatūriniame salone, į kurį reagavo pirmasis *Gatvės žinių* numeris²⁰). Šiuo atveju atsiliepiama į *Pamiętnik Warszawski (Varšuvos dienoraštyje)* paskelbtą lenkų rašytojo Stanisława Kostkos Potockio satyrų ciklą „Świstek Krytyczny“ („Kritikos skiautė“), kuriame siekiant pajuokti „obskurantus“ buvo skelbiama apie Smurgainių ordino, Smurgainių akademijos įkūrimą bei Meškučio medalio („Order Niedźwiadka“), skirto pasižymėjusiems tamsybių skleidimu, įsteigimą. „Tamsuolių ordino“ įkūrinimas Lietuvoje, suprantama, papiktino vietos šmaikštuolius, tad natūralu, kad į satyrą pirmiausia buvo atsakyta *Dziennik Wileński (Vilniaus dienraščio)* puslapiuose anonimiškai, bet ne menkesniu sąmojumi: paskelbtas analogiškas Pacanovo akademijos (susijusios su vietove Lenkijoje) įkūrimas²¹. Tačiau Kontrimo satyra į šį kontekstą reaguoja visiškai kitaip. Iškart krenta į akis, kad joje neaštrinama išryškėjusi opozicija, nesiimama aiškiai palaikyti kurios nors pusės. Tekste paskelbiama žinia, kad Pacanovo akademija iškart tapo perpildyta, tad nuspręsta prie jos prijungti ir Smurgainių. Itin svarbi yra siužetinė teksto strategija, niekais paverčianti ankstesnę eilinių satyrinį „apsišaudymą“, situacijos nekeičiantį atsakymą oponentams tuo pačiu: naujasis Smurgainių ir Pacanovo „kontraktas“ įvyksta Vilniaus maskarado metu, į jį atvykus netikėtiems svečiams, apsirengusiems „šventiniais drabužiais“ –

¹⁹ Michail Bachtin, *Dostojevskio poetikos problemos*, p. 147.

²⁰ Zdzisław Skwarczyński, „Wstęp“, in: *Wiadomości Brukowe*, p. IV.

²¹ Smurgainiai kalbamu metu garsėjo meškų dresavimu. Apie S.K. Potockio satyras kaip *Gatvės žinių* kontekstą žr.: *ibid.*, p. V–VI, 9–13, Zdzisław Skwarczyński, Kazimierz Kontrym. *Towarzystwo Szubrawców*, p. 94–95.

varšuviškės ir vilniškės satyrų veikėjams. Taigi Potockio ir vilniečio oponento satyrinį „geluonį“ nukenksmina ne kova tuo pačiu ginclu, tos pačios opozicijos (tamsuoliai–šviesuoliai) pervardinimas (Lenkija–Lietuva), o pačios satyrinės situacijos karnavalizavimas, opozicijos pavertimas lygiagrečia sąlygine struktūra (Pacanovo ir Smurgainių akademijos susivienija, o šių įstaigų atstovai surašo Vilniaus maskarado dalyvius, kurie yra tinkami kandidatai prisijungti prie šios grupuotės). Be to, satyros veikėjai, ženklinantys tam tikras ideologines struktūras, tampa žaidybinėmis kaukėmis, maskarado kostiumais. Tai papildomai neutralizuoja satyros opozicinę agresiją. Vienas iš pokalbio vyninėje dalyvių, ponas T., pabaigoje taip nusako visų šių įvykių prasmę: „Galbūt ir pati kritika galiausiai atsikratys nuobodulio, po ilgos neapykantos pagaliau susivienys su sąmojumi ir įgis naują pavidalą“. Piktas satyros antagonizmas siūlomas keisti į sąmojų – kalbinį žaidimą, pokštą, ir, kaip galime spręsti iš teksto visumos, – į karnavalinį juoką²².

Ši kryptis patvirtinama penktajame, 1817 m. sausio 10 d. (senuoju stiliumi) išėjusiame numeryje, kur paskelbiama apie „naujo periodinio laikraščio, pavadinto *Gatvės žinios*“, išėjimą („Ogłoszenie“ – „Skelbimas“). Reikšminga, kad kurioziškas redakcinio „manifesto“ pasirodymas penktajame numeryje paremiamas tuo metu Vilniuje populiaraus XVIII a. anglų romanisto Lawrence'o Sterne'o autoritetu: šis autorius, esą, „kartą apimtas ypatingos nuotaikos“ savo kūrinio pratarmę įdėjo į antrojo tomo pabaigą, ir ši keistenybė, nustebinusi visus, lėmė, kad knyga buvo greitai parduota. Tad ir šio laikraščio redaktoriai, „nieko labiau netrokšdami“, tik kuo daugiau leidinio numerių parduoti, nepavykus ankstesnėms „spekuliacijoms“, ryžosi sterniškajam „expe-

²² Reikia pažymėti, kad analizuotoje Kontrimo satyroje sąmojo ir kalbinės žaismės akcentai nėra vien literatūrinės kalbinės strategijos pasiūlymai, už jų slypi ir tam tikra pozicija, konkreti užtekstinės veiklos iniciatyva: Skwarczyńskio požiūriu Kontrimo satyros žinia apie Pacanovo ir Smurgainių akademijų susivienijimą iš tiesų yra užkoduota nuoroda apie lietuvių ir lenkų masonų ložių jungimąsi (*Ibid.*, p. 95).

rimentum crucis“. Leidinio motyvacija pristatoma ideologiškai jos nesureikšminant, ironiškai prisidengiant grynu komerciniu interesu, tad nuosekliai pritraukiamas literatūrinis kontekstas, pasižymintis ne ideologine kova, satyriniu demaskavimu, o sąmojingu, nevienaprasmiu žmogaus prieštaringos ir neišbaigtos prigimties pažinimu. Toks kontekstas savitai motyvuoja esmingiausią „karnavalinį“ šios satyros žingsnį: pirmajame pasakojimo plane satyrinės straipsnio intencijos tariamai nukreipiamos paties leidinio ir jo autorių linkme – o ne į koki nors išorinį objektą, rašantiesiems pasiliekančią teisuolių pozicijose. Taigi pasakotojo balsas tekste nėra abstraktus ir anonimiškas tiesos ruporas, atskirtas nuo vaizduojamo pasaulio, nuo jo trūkumų ir ydų. Čia pasakotojas individualizuojamas – ir esminga tai, kad individualizuojamas tomis pat savybėmis, kurios yra satyros taikynys. „Pranešime“ į skaitytojus kreipiamasi kaip į „kilnuiosius Dykūnus“ („przezacni Próźniacy“) ir perduodama žinia, kad štai šį „naują“ laikraštį imasi leisti „garbinga ir sena *Didžiųjų K[vailių] ir mažųjų k[vailių] draugija*“ („Szanowne i Starożytnie *Towarzystwo wielkich i małych DD, dd*“):

Labiausiai jiems pasisekė dėl to, kad jie visuomet turi didžiulį atliekamo laiko kapitalą – tą brangiausią pasaulyje turtą; nežino, kur jį dėti, švaisto, eikvoja, blaško, laido ir niekaip išleisti negali. Girdėti, kad tas jų neišsenkantis laikas taip pagausėjo, kai buvo atrastas ir vėl į retortas uždarytas šviesos pradmuo, *principe de lumière*; tuomet jie gavo didžiulį kiekį *darbo-baimingos ir nieka-nedarbingos kvailybės dujų*, kurios kelia jiems nenugalimą pasibjaurėjimą bet kokia naudinga veikla ir todėl palieka milžiniškas nereikalingo laiko nuosėdas, kurias netrukus jie surinks į butelius.

Tomis dienomis svarstydami sunkią dalią žmogaus, kuriam liepta veido praikaite valgyti duoną, kol grįš į žemę, įsitikino, kad – štai nelaimė! – dirbti reikia toje ašarų pakalnėj. Ir ką gi čia nuveikus? Gal žmonijai kelius tiesti? Tam yra pavietų ispravnikai. Gal žmonijos žingsnius taisyti? Tam yra šokių mokytojai, mėškininkai dresuotojai. Ar galvas gerinti? Tam yra perukininkai. Ak, ak! Ką daryti, ką daryti? – Kad ims kankinti, laužyti, drumsti savo makaules, tamsos elementu užpildytas, kaip kadaise tasai garsusis šuniškas filosofas dorėjo, kankino, laužė, rideno tuščią statinę tai į kalną, tai pakalnėn... *Fuge morulas*, nešaudyk

musių, – štai koks šv. Augustino patarimas; būtų jis tiems ponams labai pravertęs. Bet ką gi! – Mes, sako, tokių dalykų neklausom; velniam mums tie patarimai; ot, mes sau nutarėm, kaip sakė Starovolskis, grindiniu užsiimti; ir apie mūsų gatvinį gyvenimą leisime atitinkamą veikalą pavadinimu *Gatvės žinios*. – Tebūnie! Tai jau antras tame pačiame mieste to paties skonio laikraštis, saugiai besijaučiantis savo mistiškai violetiniuose viršeliuose. Vargas jums, Smurgainiai! Į ką pavirs jūsų šlovė? [...] Leiskite ir mums prisidėti prie *Gatvės žinių* su visu Smurgainių sąmojaus subtilumu!

Teksto kolektyvinis pasakotojas, „mes“, tapatinasi su ankstesniame numeryje pasirodžiusiais smurgainiškiais, trokšta patekti į *Gatvės žinių* leidėjų dykūnų ir kvailių ratą. Subjekto–objekto santykis satyroje pristatomas kaip nehierarchinis, o lygiagretus. Toks rašančiųjų tapatinimasis su satyros objektu yra sąmojingas ir ironiškas todėl, kad kuriant tiesinį santykį tarp skirtingų ir ideologiškai priešingų laikysenų bei vertybių žaidžiama kultūrinėmis žodžių reikšmėmis, skirtingais kultūriniais dialektais, tariamai suvienodinamos jų reikšmės. „Dykūnas“ pažangių liberalių pažiūrų „stovykloje“ reiškia kilmingą tamsuolį, kuriam turtas ir padėtis visuomenėje garantuoja nemažas veiklos galimybes ir jai reikalingus laiko resursus, tačiau jis gyvena išimtinai vartotojišką gyvenimą (beje, toks ryškiai ir pavaizduotas Mickevičiaus eilėraštyje „Miesto žiema“). Arba tai konservatyvios laikysenos bajorai, anot Moravskio, „senieji kontušai“, prietaringai tikėję, kad bet koks profesinis darbas bajorui yra gėdingas; žlugus valstybei, jie prarado realios visuomeninės ir politinės veiklos galimybes ir šį trūkumą kompensuodavo maniakišku bylinėjimusi. Tačiau iš pastarųjų – konservatyviųjų bajorų – pozicijų dykūnai yra tie, kurie siekia mokslo, skaito knygas. Ši kultūrinė žodžio reikšmė pavartota, pavyzdžiui, analizuotoje satyroje „Pokalbis vyninėje“. Kalbantis pažįstamiems paaiškėja, kad ponas S. nežino, jog *Varšuvos dienoraštis* yra toks laikraštis, tačiau nežinėlis nesutrinka: „Pirmąkart girdžiu! Bet kuo aš čia dėtas? Aš skaitymui laiko negaištu. Pinigų tai neduoda. Dykūnas, kuriam pečių neslegia jokie reikalai, – ką jis veikia? Skaito iš nuobodulio, o kai čia žmogus prisilakstai, nori sau geroje draugi-

joje su bičiuliu pasilinksminti pas poną Geršoną – matai, koks čia puikus solidžių vyrų būrys, rinktinė publika“. Taigi abi, „šviesuolių“ ir „tamsuolių“, stovyklos vieni kitus suvokia kaip dykūnus, „rimtais reikalais“ neužsiimančius žmones. Satyroje, kaip ir Smurgainių-Pacanova akademijos atveju, šios pozicijos tariamai suvienodinamos: leidėjai ir redaktoriai patys prisistato kaip kvailiai ir dykūnai.

Toks ironiškas vertybinės opozicijos pakeitimas gretybe satyrą karnavalizuoja ta linkme, kad autorinė nuostata tampa nekategoriška, ambivalentiška, nieko tiesiogiai neteigianti ir neneigianti. Tokios satyros tikslas šiuo atveju yra ne pasiūlyti aiškia poziciją, bet patikrinti skaitytojo sąmoningumą – kiek jis pats, priklausomai nuo savo pažiūrų, sugebės toje gretybėje išvelgti vertybinę ribą, ar jis taps ironijos auka. Taigi tokia satyra siekia, kaip būdinga karnavalizuotai literatūrai, ne „įkūnyti neabejotiną tiesą“, o ją provokuoti ir išbandyti²³ pateikus tekste „negrynu“, dviprasmišku pavidalu – beje, taip, kaip yra neužbaigtoje ir kintančioje gyvenamoje tikrovėje, kur ne tiek svarbu statistinis koeficientas ir proporcijos („Dviems teisuoliams – du šimtai nenaudėlių“), kiek esminga tai, kad teisuoliai ir nenaudėliai gyvena kartu.

Drauge tokia autorinė pozicija sąlygoja ir kitą semantinį efektą: atsisakius tiesioginės hierarchiškos vertybės–antivertybės traktuotės, pateikiant jas tekste tariamai suvienodinus, jų ribos tampa sąlygiškos. Čia galime išvelgti karnavalinio juoko atspalvį satyroje. Pasakotojams prisistačius kvailiais ir dykūnais, netiesiogiai implikuojama, kad riba tarp kvailio ir protingojo nėra tokia absoliuti, kad kas nors galėtų neabejodamas skelbtis protinguoliu. Tokiu pat būdu *Gatvės žinios* sugretinamos su pasaulėžiūrinių oponentų leidiniu „mistiškai violetiniais viršeliais“ – *Magnetizmo dienoraščiu*. Analogiškas žingsnis – 1817 m. vasario 11 d. (senuoju stiliumi) to paties Kontrimo pastangomis buvo suburti *Gatvės žinių* bendradarbiai, kurie pasiskelbė Nenaudėlių draugija. Konservatyviuosiuose visuomenės sluokniuose, kur kilmė

²³ Michail Bachtin, *Dostojevskio poetikos problemos*, p. 134.

buvo svarbiausias žmogaus vertę lemiantis dalykas, tie, kurie vertino išsilavinimą, vertėsi profesine veikla ir negalėjo didžiuotis aukštos kilmės protėviais – o tokie buvo dauguma *Gatvės žinių* bendradarbių – buvo vadinami nenaudėliais, „szubrawcy“. Šis paniekiamas žodis tuo metu turėjo ir socialiai konotuotą „prasčioko“ reikšmę. Taigi akademinis, profesinis Vilniaus visuomenės elitas: Jokūbas Šimkevičius, Kazimieras Kontrimas, Andrius Sniadeckis, Mykolas Balinskis, Leonas Borovskis, Zacharijas Niemčevskis, Juozapas Zavadzki, Mykolas Römeris ir kt., – linksmi pasivadino „prasčiokais-nenaudėliais“. Toks manevras, viena vertus, atėmė iš oponentų primityvius „kovos ginklus“, skatino aplinkinius subtilesnei išmonei, o ne tik įžeidžiamų epitetų „klįjavimui“ priešinkams. Kita vertus, sukūrus tokį „linksmą sąlygiškumą“, kokia nors vertybinė nuostata tapo ne abstrakčiai ir absoliučiai esančiu dalyku, kurį reikia pasyviai suvokti, o įgyjama vertybe, kurią kiekvienam asmeniškai privalu *pasirinkti* ir *palaikyti* ir kuri be individualios asmens valios tiesiog negali egzistuoti.

Šie satyros karnavalizavimo judesiai nebuvo vienkartiniai ir neapsiribojo vien draugijos pavadinimu bei redakciniu straipsniu. *Gatvės žiniose* išsiskiria aiški tekstų grupė, pasižyminti karnavaliniu satyrinio vaizdavimo principu: pagal jį siekiama ne pateikti vertybinį kontrastą, o sukurti ambivalentiškumą; pastarajam adekvačiai priimti reikalingas skaitytojo intelektualinis aktyvumas. Šio satyros tipo poetikai būdinga tai, kad satyrinio pasakojimo linija, besiremianti dviejų vertybinių planų neatitikimu, nebūna vienakryptė; siužete ji nepastebimai transformuojasi – vertybiniai planai apsieičia vietomis, nors ir išlaikoma tariamai ta pati argumentavimo logika ar pasakojimo struktūra. Tokiu būdu tekste atskleidžiama, kaip tikrovė nesutelpa į griežtas logines struktūras, kaip iš jų išsprūsta. Štai tą nusprūdimą ir turi pastebėti akylas skaitytojas. Pavyzdžiui, viename iš *Gatvės žinių* „embleminių“ satyrinių ciklų (Jokūbo Šimkevičiaus autorystės) apie bajoro kelionių ant ližės nuotykius „Wędrówka na Łopacie czarow-

niczey“²⁴ („Kelionė ant stebuklingos ližės“; 1817 m. 12 nr. tekste) yra pasakojami įspūdžiai iš Lietuvos provincijos gyvenimo. Viename dvare ponas „pasiuokojamai“ vargęs, žiauriai baudamas valstietį, kuris, įlūžęs upėje, sudrėkino į Rygą vežamą pono cukrų. Kito dvaro ponia, „apdovanota didesniu nei kiti protu“, sugalvojusi nepaprastų ir didžiai vertingų būdų, kaip padidinti savo dvaro pajamas: ji atėmusi iš savo valstiečių susiverptus linus, užaugintus paršelius, o valstietėms moterims nukirpusi plaukus, kad galėtų juos parduoti perukams. Šios teksto dalies ironija yra tolydi. Pasakojimo pabaigoje šis tolydumas ima drumstis. Keliautojas sakosi aplankęs daug kitų dvarų, kaimų, klebonijų, karčemų:

Įsitikinau, kad mūsų krašte yra daugiau gerų žmonių nei blogų, ir netgi [patebėjau], kad jie milžiniškais žingsniais žengia, tobulindami savo širdį ir protą. Bet nėra taisyklės be išimties. Mačiau ir girdėjau kelis dvarininkus, kurie tarėsi, iš ko ir kiek galima bus gauti pinigų per ateinančius kontraktus²⁵, ką paskirti eksdivizijos²⁶ įgaliotiniu, kaip tą, o ne kitą dvarą atiduoti padalijimui ir kaip sudaryti raštus, kad didesnė dvaro dalis tektų žmonai. Mačiau ir girdėjau kelis bajorus, kuriančius seimelių partijų projektus, tačiau neturinčius nė trupučio tos garbingos ambicijos, kuria pasižymi didžioji dalis mūsų piliečių, kaskart pasiryžusių teikti pirmenybę bendrajam gėriui, o ne privatiems reikalams. Mačiau ir girdėjau tokius valstiečius, kurie skundėsi... savo ekonomais, kad dėl jų malonės neturi nei duonos, nei įnagių, bet į baudžiąvą turi eiti nuo pirmadienio iki šeštadienio. Mačiau ir girdėjau, kaip daug žydų, kurie bjaurisi darbu, tarėsi tarpusavyje, kaip išlaikyti šitiek vaikų ir šeimos tokiu sunkiu dykūnams laiku, o paskui kaip smarkiai pasipiktino vienu iš saviškių, kuris buvo išties geras žmogus

²⁴ Galima paminėti, kad Vilnius XIX a. pradžioje buvo modernėjantis, tačiau savo gyvenimo visuma klasikinis miestas. Jo gyvenimas priklausė nuo žemdirbiško feodalinio, nepramoninio krašto sezoniskumo: gyviausias judėjimas mieste būdavo žiemą, kai iš provincijos suvažiuodavo dvarininkai. Dėl to Vilniaus satyrai prisireikė „skrajojančio“ personažo – bajoro ant ližės, kad pamatytų, ką ne sezono metu veikia sezoniniai miestiečiai (provincijos dvarininkai).

²⁵ Kontraktai – kasmetiniai piliečių suvažiavimai kiekvienoje provincijoje nustatytu laiku ir nustatytoje vietoje, skirti įvairiems turciniams, prekybiniams sandėriams atlikti.

²⁶ Eksdivizija – Lietuvos Statuto numatyta teisinė procedūra: nemokaus įsiskolinusio piliečio žemės nuosavybės padalijimas kreditoriams.

ir gyveno savo doru darbu, tačiau jiems įžūliai pasakė, kad neužklups jų skurdas, vargas nei badas tol, kol tik valstiečiai į karčemas vaikščioti nenustos.

Pirmąjį fragmento sakinį apie „milžinišką“ civilizacijos progresą Lietuvoje, ką tik papasakojus pora ypatingų feodalinio tamsumo atvejų, galime laikyti tik ironišku. Tačiau toliau pateiktos „išimtys“ iš šios gražios taisyklės yra nevienaprasmės, nelygiavertės. Pirmosios dvi – dvarininkai, kuriantys kontraktų ir eksdivizijų „machinacijas“, bajorai, įsitraukę į seimelių intrigas, – įtikina skaitytoją šių išimčių tiesioginiu vertybiniu traktavimu: *Gatvės žinių* kontekste tokie iškreipto kilmingųjų visuomeniškumo, tariamo viešojo aktyvumo pavyzdžiai buvo vienas dažniausių ir nedviprasmiškai vertinamų satyros objektų. Kad šie atvejai tikrai yra išimtys iš civilizacinės pažangos taisyklės, *Gatvės žinių* diskurse yra neabejotina. Kitos dvi išimtys pateikiamos lygia greta, ta pačia retorine struktūra (anaforinė sakinių pradžia „mačiau, girdėjau“) kaip ir pirmosios, tačiau, be abejonės, jų vertinimas yra kitas; ironijos kryptis dar kartą pasikeičia. Šioje vietoje tikrinamas skaitytojo sąmoningumas: ar pirmoji satyros dalis, pasakojimas apie „geruosius ponus“ – gana skaidriai ironiškas – leis atpažinti labiau užmaskuotą ironiją, susijusią su ta pačia problema (žemųjų visuomenės sluoksnių padėtimi)? Ar nepasiduos skaitytojas inercijai?

Panaši „mirkuliuojanti“ ironija būdinga *Gatvės žinių* straipsniui apie Dionizo Poškos Baublį „Apey iszkalba sudyne[s] mokslas“ (t. y. „Mokslas apie teismo iškalbą“; 1818 nr. 101). Čia išties pašiepiamas toks susidomėjimas Lietuvos istorija, kultūra, kuris daliai akademinės publikos, atstovaujamos ir šio satyrinio laikraščio, buvo nepriimtinas kaip nemoksliškas, mėgėjiškas. Tačiau po ironiškos įžangos – perdėtai iškilmingų kreipinių į Baublį – pasakotojas pristato Baublio šeimininką:

Pavyzdinis tai savo profesijos žmogus! Nerauko jis kaktos, pamatęs savo kaimynus ar smalsius keliautojus, kurie iš tolimų vietų atvyksta apžiūrėti, o kartais netgi patyrinėti lietuviškų senienų; juo labiau nė vieno nepaveja. Kantriai ir vienodai malonus – mokytus ir nemokytus, turtingus ir vargšus, jaunus ir

senus, vyrus ir moteris, pelnydamas jų palankumą, su dėkinga šypsena priima, nuveda prie *Baublio* ir, supažindinamas su mažiausiomis smulkmenomis, apie jį pasakoja, taip jautriai prisitaikydamas prie savo klausytojo žinių ir supratimo, kad kiekvienas, jei ne labiau apsišvietęs ir įgijęs pažinimo, tai neabejotinai labai patenkintas savimi ir mokytais žmonėmis, palieka tą lietuvių šlovės šventyklą, aukštindamas neprilygstamąjį *Poną Uszkotojį*. Jei būtų daugiau į jį panašių, gamtos turtai, žmogaus techniniai ir sąmojaus išradimai, skoningi menų pavyzdžiai būtų plačiau žinomi.

Nors ir pateiktas satyriniame kontekste, šis fragmentas atrodo sutampantis su savo tiesiogine prasme: demokratinė *Baublio* sargo nuostata *Gatvės žinių* aplinkoje vertintina kaip dorybė. Žinoma, fragmento pabaigoje tokiai „profesijai“ nepripažįstamas mokslo ir apšvietos rangas – bet juk pats Poška, *Pono Uszkotojo* prototipas, niekada į jį nepretendavo, tik norėjo sau rūpimais dalykais sudominti profesionalus ir atkreipti į juos platesnės visuomenės dėmesį. Ir ši intencija satyroje neironizuojama.

Suprantama, negalima neįžvelgti šioje satyroje susiduriančių dviejų skirtingų vertybinių laikysenų – tai švietėjiška kosmopolitinė nuostata skleisti apskritai „žmogaus techninius ir sąmojaus išradimus, skoningus menų pavyzdžius“ ir Poškos noras puoselėti konkrečiai *lietuvių* istoriją ir kultūrą. Vis dėlto Poškos veikla ne apskritai atmetama kaip tokia, bet įkomponuojama į bendrąją kosmopolitinę apsišvietusio žmogaus veiklos programą, priimama kaip jos dalis, o ne atskiras, „siaurai“ lokalinis kultūrinis interesas. Taigi šios satyros ironija perorientuoja požiūrį į Poškos veiklą ir jos objektą (lietuvių kultūrą, istoriją). Siūloma laikytis nuostatos, kad domėjimasis li-tuanistika vertingas tiek, kiek atskleidžia universalias civilizacines vertybes, o ne kuria ir puoselėja lokalias „keistenybes“ (kosmopolitinių požiūriu toks yra *Baublys*). Šią nuostatą ženklina tolesnis ambivalentiškas satyrinės strategijos posūkis – *Baublyje* saugomuose „senoviniuose“ lietuvių rankraščių ritiniuose išskaitomos civilizuoto elgesio teismuose nuostatos, kurių laikęsi senovės lietuviai: „Tai įrodo didžiulį kuklumą tų nepaprastų žmonių [senovės lietuvių – B. S.],

kurie, svarstydami patys, leido kalbėti ir kitiems, ir patys jų klausėsi [...]. Šiandien laikai pasikeitė: kiekvienas džiaugiasi pats kalbėdamas, o žmonių paklausti nė iš tolo nenori, ir todėl mūsų draugijose arba visi vienu metu šneka, arba visi tyli“. Kaip matyti, Baublio, lietuvių istorijos senienų tema čia tampa kauke, ironijos priemone, o ne ironijos tikslu. Beje, Nenaudėlių satyrų itin mėgstamos ironijos kaukės yra jų propaguojamos civilizacinės pažangos realijos – techniniai išradimai, mokslo atradimai (garsioji mašina valstiečiams plakti, knygų skaitymo mašina, atrastos naujos ligos, pavyzdžiui, pseudo-grafija (nuo žodžio „grafas“); išrastas naujas prietaisas fanfaronetras žmonių tuštybei matuoti ir pan.). Šiuo atveju Baublio pašaipa panašiu būdu virsta ironijos priedanga kitai, ir, matyt, satyros autoriaus požiūriu kur kas aktualesnei bendruomeninei ydai „užkabinti“. Tad tokia Baublio „kritika“ nėra absoliuti; ji nesiremia kokia nors išankstine kategoriška ir besąlygiška opozicija, pačiame tekste ryškinami, modeliuojami tam tikri požiūrio aspektai. Atrodo, kad Baublio realijos tekste veikia kaip nauja patirtis, kuri ir lengvai nepasiduoda supaprastintoms opozicijoms, ir skatina papildomai formuluoti savas nuostatas.

Čia aptarti pavyzdžiai *Gatvės žiniose* turi ne vieną analogiją, ne vieną subtilią ambivalentišką ironijos atmainą. Be abejonės, laikraštyje rasime ir retorinę ironiją paremtą „tiesinės“ argumentacijos satyrų. Tačiau pirmasis tipas įdomus tuo, kad tokio diskurso siekiamybė yra skaitytojo sąmoningumas, lanksčio, pagaviš savimonės ugdymas, vertybinės klausos aštrinimas. Klausos, galinčios pagauti subtilius reikšmės niuansus, nesutrikti ambivalentiškose situacijose ir padedančios saugiai jaustis ne tik griežtos, išimtinai dvispalvės „juoda–balta“ argumentacijos erdvėje.

Karnavalizuotos satyros specifika galima paaiškinti dar vieną *Gatvės žinių* prozos ypatybę – jos kūrėjų polinkį į autoteminius siužetus, pirmiausia susijusius su laikraštyje paskelbtų satyrų recepcija, skaitytojų reakcija. Itin dažni *Gatvės žiniose* būdavo mistifikaciniai „ironijos aukų“ laišakai redakcijai (galimas dalykas, kad dalis jų buvo

tikri), nusiskundimai Nenaudėlių sąmojumi, netgi grasinimai ir tokie žingsniai, kaip bajoro – keliauninko ant ližės – viešas šaukimas į teisumą. Kadangi dalies *Gatvės žinių* satyrų, čia vadinamų karnavaližuotomis, autorinė pozicija nėra vienaprasmiškai teisuoliška, lygiai to pat tikimasi ir iš skaitytojo: ironizuojamos tiek „tamsuoliškos“ („Juk pats mačiau, kaip solidūs, apsišvietę ir kilnūs žmonės kankinosi su akiniais ant nosies, ieškodami žemėlapiuose jūsų Nipu, Balnibarbių ir Perorados salų“²⁷), tiek teisuoliškos reakcijos („Mėgstu skaityti *Gatvės žinias* ir labai vertinu šį laikraštį, kaip akivaizdžiai siekiantį pataisyti papročius, kaip aiškų ir kiekvienam suprantamą“²⁸). Ypač daug sodrios ironijos tenka naivuoliams, linkusiems tiesiogiai tapatintis ar kitus tapatinti su satyrų herojais, nesuvokiančiais teksto sąlygiškumo, nepriimančiais linksmo žaidimo. Taip pat tenka ir tiems, kurie satyras laiko su jais asmeniškai niekaip nesusijusiu dalyku. Štai 1818 m. 58 nr. ištrauka iš skaitytojo laiško redaktoriui:

Pone Redaktoriau! Tamsta tikriausiai esi burtininkas ar koks kerėtojas, kad mes visi Tamstos laikraštyje tobulą savo paveikslą atrandame. Tamsta paklausi, kaip tai gali būti, jei čia žmonių ydos ir silpnybės yra tik bendrai paminėtos, bet neturi nė menkiausio ryšio su jokių konkrečiu asmeniu? Atleiskite, Maloningasis Pone: bendrai kalbant, kiekvienas bendrai sau prisitaiko. Ir kaipgi netaikyti, jei Petras, Povilas, Gabrielius ir kiti kaip tik tai ir padarė, tai pasakė, tokias ydas turi, tokiu būdu dorybe spekulio, kaip jūs, Ponai, kažkokia stebuklinga galia taip taikliai aprašote. [Toliau pasakojami atvejai, kaip laiško autoriaus pažįstami aiškino, absurdiškai sau prisitaikydami, laikraštyje paskelbtą pasakėčią – B. S.]

Bet nemanyk, Pone Redaktoriau, kad visi esame tokie neišmintingi, jog viską sau kabintume. Priešingai, mūsų draugija, kuriai ir aš turiu garbės priklausyti, visiškai atvirščiai elgiasi, nes mes viską savo kaimynams ir nedraugams suverčiame.

Pateikiama visa neadekvačios satyros recepcijos skalė – nuo naivumo, literatūrinės nenuovokos iki kritiškos žiūros bei tariamo įžvalgumo,

²⁷ Išgalvotos vietovės iš Nenaudėlių satyrų ([Jędrzej Śniadecki], „Przemowa do Szubrawstwa“ („Prakalba Nenaudėliams“), *Wiadomości Brukowe*, 1818, nr. 99).

²⁸ „List do redakcji przysłany“ („Laiškas, atsiųstas redakcijai“), *Wiadomości Brukowe*, 1817, nr. 40.

kuriam trūksta savikritiškumo dorybės. Dar daugiau – tame pačiame numeryje paskelbtas palankus, ir, regis, išties vienaprasmiškai, be ironijos skaitytinas laiškas, kuriame giriamos *Gatvės žinios*, tačiau jį pasirašo asmuo pavarde „Oboiętnicki, Szlachcic Zawileyski“ („Abuojauskas, Užnerio bajoras“). Pozicija be kritikos, net jei ir gan adekvati, pristatoma kaip galimo abejingumo, proto bei moralės vangumo išraiška. Arba – ir įtartina, tikrąsias intencijas maskuojanti pozicija, kadangi šio personažo pavardis „Zawileyski“ žodžių žaismu asocijuojasi su „zawily“ – „painus“.

Aptarus bendrąsias karnavalizuotos satyros, susijusios su miestiška patirtimi, ypatybes, aiškėja, kad nors šie tekstai atsiriboja nuo tiesioginės ideologinės kovos, tačiau juose neatmetama pamatinė žanro intencija *atsakyti* tekstu į tikrovę, ją veikti. Aptarta, kad šio tipo satyra siekė ne įkūnyti tiesą, o ją išbandyti; ji liudijo ir ugdė judrią, paslankią individo savimonę, subtilią, nevienaprasmišką vertybinę nuovoką, kultūriniais dialektams ir prasmės registrams jautrią kalbinę klausą. Galima teigti, kad tai esmingiau įgyvendino minėtąją pamatinę žanro intenciją nei konkreti ideologinė propaganda, kurios laikraštyje, be abejo, irgi būta. Taigi Vilniaus satyra ypatinga tuo, kad jos intencijos tam tikra dalimi pranoksta konkrečių ideologinių stovyklų, jų kovos realijų ribas ir siekia programuoti fundamentalius modernėjančios kultūros poslinkius. Numanomas idealusis *Gatvės žinių* adresatas – racionalios, pastabios, kritiškos ir sąmojingos savivokos asmuo – liudija besiformuojančio modernaus miestiškojo mentaliteto, ugdomo tirštos, prieštaringos miesto partities, pradmenis. Būtent šia linkme XIX a. formavosi modernaus Europos metropolio gyventojų mentalitetas: „Užuot reaguodamas emociškai, metropolijos tipas visų pirma reaguoja racionaliai – taip įtvirtina proto dominantę, kuri ir priklauso nuo sąmonės veiklos intensyvumo, ir pati jį skatina“²⁹. Į tokį tipą orientavosi, be abejonės,

²⁹ Georg Simmel, „The Metropolis and Mental Life“ (1903), in: *The Fin de Siècle: A Reader in Cultural History, c. 1880–1900*, edited by Sally Ledger, Roger Luckhurst, Oxford: Oxford University Press, 2000, p. 62.

ir satyrų autoriai, kūrę keliaujančius pasakotojus, tokius kaip bajoras ant ližės, Guliveris, filosofas-dykūnas, klajojęs Vilniaus gatvėmis ir stebėjęs miestiečius, jų išvaizdos, papročių įvairovę. Pastaroji figūra – Andriaus Sniadeckio autorystės – ypatinga tuo, kad yra skaidri XIX a. viduryje (pirmiausia Baudelaire'o Paryžiuje) susiformavusio miesto gyventojų tipo – *flâneur* – anticipacija. Kaip pažymi šį reiškinį aptaręs kultūrologas Walteris Benjaminas, *flâneur* yra tas, kuris „renka herbariumus ant asfalto“ – stebi, kolekcionuoja žmonių tipus, šią patirtį perteikia feljetonuose ar karikatūrose, taip psichologiškai jaudindamasis ir kitiems padėdamas prisijaukinti anoniminę didmiesčio minią, gatvę paversdamas savotišku namų interjeru³⁰. XIX a. pradžios Vilniuje, suprantama, anoniminė minia, būdinga metropoliiui, dar nebuvo susiformavusi, tačiau miesto publika, jos gyvensena jau buvo pakankamai gausi ir įvairi (galima prisiminti ir cituoto Mickevičiaus eilėraščio metaforinį „tūkstančio rogių“ srautą naktinėje gatvėje), kad aktyvios savimonės asmenis provokuotų, trauktų tą miesto beformiškumą ar chaosą suvaldyti, aprėpti, perprasti. Sniadeckis savo satyroje nuosekliai vartoja gamtos mokslų terminiją, bene pirmąkart išsakydamas Lietuvos mieste kylančią *flâneur* aistrą kaip miesto prisijaukinimo būdą, gatvės pavertimą „savo kambariu“:

Aš čia, ant grindinio, randu lobius... O! nesuskaičiuojamus lobius!.. Kas žingsnis – atradimas! Kur tik pasisuku, vis koks nors naujas įspūdis, naujas laimikis! Patikėkite manimi, mano Ponai, niekai Peru ir Potosi [brangiųjų metalų kasyklos Pietų Amerikoje – B. S.], visam pasauly nėra turtingesnės kasyklos kaip mūsų vilnietiškas grindinys. O dargi, atleiskite mieli Ponai, ta kasykla nepaliesta. Be to – taip lengvai prieinama!.. Nereikia jokio triūso, tik būkite akylai. [...]

Kas turi įgudusią akį, šiek tiek pažįsta žmones ir yra buklaus proto, lengvai atspėtų ir nuspręstų pagal tai, kaip su juo susitinka įvairios po miestą klajojančios figūros, kas yra kokios rūšies ir ko ji verta. [...]

Ką... Jei būčiau botanikas arba veikiau zoologas ir mokėčiau jų kalbą, nurodyčiau kiekvienos grindiniu žingsniuojančios būtybės savybes, suskirstyčiau

³⁰ Walter Benjamin, *Charles Baudelaire: A Lyric Poet in the Era of High Capitalism*, translated by Harry Zohn, London: Verso, 1983, p. 36–39.

jas į tinkamą ir priderančią gentį bei rūšį. Tuo būdu nemažai pasitarnaučiau visuomenei, nes kas tik išeitų į gatvę ar naujai atvyktų į miestą, tuomet su maniške vilnietiška zoologija rankose taip ir vaikščiotų gatvėmis kaip po savo kambarį, iškart viską ir visus pažintų ir tinkamai įvertintų³¹.

Kaip netikėtai transformuojasi satyriko savivoka – nuo papročių taisytojo prie „moksliško“ stebėtojo, neketinančio tiesmukai kažko taisyti, t. y. vienaprasmiškai sunaikinti, ištrinti, o visų pirma pažinti, įvertinti ir *sugyventi*. Ši žanro modelio trajektorija leistų daryti prielaidą, kad *Gatvės žinių* satyra priartėja prie modernaus miestiškojo prozos žanro – feljetono – ištakų: šį žanrą Benjaminas įvardijo kaip „meninę priemonę“, kuri „bulvarą paverčia *intérieur*“³².

Prabilus apie literatūrinę *Gatvės žinių* satyros reikšmę, galima teigti, kad šie tekstai neabejotinai rengė skaitančiąją publiką XIX a. realizmui ir tikriausiai visų pirma – romanui. Galimas dalykas, kad tasai „rengimas“ buvo gan spontaniškas, motyvuojamas tos pačios miestiškosios savivokos, tačiau bent jau vadinamoji karnavalinė satyra atrodo nejučia fiksuojanti tam tikras su romano atsiradimu susijusias visuomenines aplinkybes, tarsi bando apčiuopti būsimas šio žanro struktūrines formas ir, svarbiausia, – taip pat kaip romanas yra panirusi į kalbinių kultūros dialektų polifoniją. Pavyzdžiui, šiuo požiūriu atrodo neatsitiktinis minėtojo 1817 m. nr. 5 redakcinio straipsnio humoristinis teiginys, kad *Gatvės žinių* leidėjų pagrindinis tikslas yra komercinis, kad jie nori suintriguoti ir patraukti kuo platesnį skaitytojų ratą. Masinio skaitytojo formavimasis, literatūros tapimas rinkos preke – būtent toks yra XIX a. romano visuomeninis kontekstas. Taip pat ugdydamas kritišką, subtilios vertybinės ir kalbinės klausos skaitytoją, laikraštis ruošė jį susitikimui „širdies vienumoje“ su romanu, griovusiu visus ligtolinius žanrinius lūkesčius, siekusių sodrios gyvenamosios tikrovės ir panirusiu į jos neišbaigtumą bei

³¹ ([Jędrzej Śniadecki], „Przemowa do Szubrawstwa“, *Wiadomości Brukowe*, 1818, nr. 99.

³² Walter Benjamin, *Charles Baudelaire*, p. 37.

dosnią įvairovę. Vilniaus satyroje buvo keičiamas tikrovės ir fikcijos santykis, fikcija maksimaliai priartinta prie tikrovės – satyrų herojai neretai buvo nesunkiai atpažįstami konkretūs žmonės. Net jei ir nebuvo įmanoma ar reikalinga atpažinti prototipus, satyrų veikėjai vis tiek buvo „tikroviškesni“, labiau susiję su aktualia patirtimi nei tuometinės klasicizmo literatūros tipizuoti personažai (ypač aukštųjų žanrų). Šią ribą galutinai peržengė vėlesnė literatūra, ir ne tik romanas. Pavyzdžiui, Vilniuje ant Bazilijonų vienuolyno atsirado plokštė su nuoroda į Konrado ceļę, Varšuvoje – lentelės, žymėjusios namus, kuriuose *gyveno* populiaraus XIX a. pabaigos Bolesława Pruso romano „Lalka“ („Lélé“) pagrindiniai *veikėjai* (ne prototipai). Be to, Vilniaus satyroje yra tokių simbolinių figūrų, tarsi perimtų iš ankstesnės karnavalizuotos literatūros, kurios transformuojasi į anoniminio, visa reginčio, bet veikėjų nematomo romano pasakotojo poziciją. Tai tas bajoras, lakiojantis ant stebuklingos ližės – kur tik jis pasirodo, gąli stebėti žmones ir jų darbus iki soties, bet pats lieka nematomas³³. Šiame straipsnyje nedaug vietos buvo skirta parodijiniams *Gatvės žinių* satyros polinkiams, tekstuose atkurtiems skirtingų socialinių, tautinių, kultūrinių dialektų balsams, – tik paminėtina, kad kalbinė satyros faktūra yra išties sodri, tarsi programuojanti modernaus romano daugiabalsiškumą.

Pabaigai galima tarti, kad Vilniaus satyra, būtent karnavalinė jos forma, XIX a. pradžios literatūroje atliko tikrovės „tirštinimo“, kalbinių, vertybinių konvencijų sąlygiškumo atskleidimo darbą. Vėlesnės kartos rašytojams beliko pakeisti perspektyvą, šios daugialypės tikrovės įprasminimo linkmę. Manychiau, kad dėmesys tokiai tikrovės

³³ „Didelė tai laimė, kad tas, kuris tokia Liže skraido, niekur nėra matomas. (...) Ližę šią ėmiau didžiai vertinti – vežimaitis tai nebrangus, bet neregėtai nau dingas“ ([Jokūbas Šimkevičius], „Lopata Czarownicza“ („Stebuklinga ližė“), *Wiadomości Brukowie*, 1817 nr. 9). To paties tipo figūra yra ir Apulėjaus romano „Metamorfozės, arba aukso asilas“ pasakotojas Lucijus, pavirtęs asilu ir patyręs daug nuotykių bei pažinęs slaptųjų gyvenimo pusių, kadangi jo buvimo šalia niekas nesivaržė.

medžiagai, kaip Mickevičiaus „Vėlinių“ II dalies veikėjai, „Pono Tado“ bajorų-„originalų“ paveikslų galerija – iš dalies buvo inspiruotas ir Vilniaus satyrikų sąmojaus, ne visuomet skatinusio tą tikrovę normatyviai retinti. Svarbu, kad linksmą žaidybinį ar kritiškai blaivų satyrų žvilgsnį vėlesnėje literatūroje pakeitė susitapatinimo judesys, romantikams toje daugialypėje įvairovėje ieškant visa siejančios vidinės, intuityviai apčiuopiamos esmės: „I ja to słyszę, i ja tak wierzę, / Płaczę i mówię pacierze“³⁴ („Ir aš tai girdžiu, ir aš tuo tikiu, verkiu ir kalbu poterius“). Nors išorinė tokio judesio manifestacija – ašaringa egzaltacija – būtų kėlusi Nenaudėlių juoką, tačiau šis pasaulėžiūrinis štrichas – patyrimo įvairovę jungiančio principo paieška – buvo būtinas feljetoniniam satyros polinkiui (Vilniaus miestiečių „zoologija“) kristalizuotis į modernios prozos formas.

Įteikta 2005 08 24
Parengta 2005 11 22

³⁴ Mickiewicz, *Dzieła*, p. 107 (eil. „Romantyczność“).